

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ

Гавриш Н. В., Рагозіна В. В., Васильєва С. А.

**ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ
В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
РІЗНИХ ТИПІВ**

Монографія

Кропивницький
2021

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту проблем виховання
НАПН України (протокол №5 від 27. 05. 2021 р.)*

Рецензенти:

Курінна С. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Донбаського державного педагогічного університету;

Ляпунова В. А., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького;

Семенова Н. І., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів: монографія / С. А. Васильєва, Н. В. Гавриш, В. В. Рагозіна. — Кіровоград: ІМЕС-ЛТД, 2021 — 226 с.

ISBN 978-966-189-595-8

Монографію присвячено результатам проведеного протягом 2019–2021 років фундаментального дослідження проблеми виховання дітей раннього віку в освітньому процесі закладів дошкільної освіти. Монографія має чітку структуру, що дає можливість простежити логіку розгортання наукового дослідження. Три розділи монографії репрезентують теоретико-методичні засади виховання дитини раннього віку, критеріально-діагностичний комплекс та результати констатувального обстеження й розкривають організаційно-педагогічні умови здійснення освітньо-виховного процесу в групах раннього віку. Важливим і, безперечно, інноваційним матеріалом є вивчена й описана авторами специфіка функціонування груп раннього віку в різних типах закладів дошкільної освіти. Таких досліджень у вітчизняному науково-практичному просторі не здійснювали вже багато років. У своїх аналітичних матеріалах автори представляють нормативну базу, навчально-методичне забезпечення, особливості організації, специфіку проведення тих чи інших видів діяльності та характеризують освітнє середовище в різних типах закладів дошкільної освіти — усі фактори, що створюють умови для розвитку дитини в ранньому віці. Інноваційність та оригінальність наукового доробку авторського колективу полягає в тому, що обґрунтовано й технологізовано підходи до проєктування розвивального середовища, що надає нові й ширші можливості для розвитку дитини. Наголошено, що неодмінною умовою для реалізації нових підходів щодо розвитку дітей від 1 до 3 років є зміна позиції вихователів ЗДО на засадах комунікації й партнерства з дітьми, а також ефективні технології раннього розвитку дітей, що, безсумнівно, є здобутком авторів і цінним матеріалом для практиків.

Монографія може бути корисною для науковців, аспірантів, педагогів дошкільної освіти, батьків.

УДК 37.091.2:-053.4:373.22

ISBN 978-966-189-595-8

© НАПН України Інституту проблем виховання, 2021
© ТОВ «Імес-ЛТД», 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА (Н. Гавриш).....	5
I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ Й ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В ЗДО РІЗНИХ ТИПІВ...11	
1.1. Наукові підходи до виховання дітей раннього віку в ЗДО різних типів (Н. Гавриш).....	11
1.1.1. Становлення й розвиток інтелектуально-мовленневої діяльності дітей раннього віку (Н. Гавриш).....	25
1.1.2. Художньо-естетичний розвиток дітей раннього віку (В. Рагозіна).....	33
1.1.3. Руховий розвиток дітей раннього віку (С. Васильєва).....	44
1.2. Специфіка функціонування груп раннього віку в ЗДО різних типів.....	49
1.2.1. Організація роботи в групах раннього віку в ЗДО (С. Васильєва).....	49
1.2.2. Організація роботи в групах раннього віку в ЦРД (В. Рагозіна).....	56
1.2.3. Особливості виховної роботи в дитячих будинках (Н. Гавриш).....	61
II. ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ Й ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ.....	70
2.1. Розвивальне середовище груп раннього віку (Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Рагозіна).....	70
2.2. Критеріально-діагностичний інструментарій дослідження.....	77
2.2.1 Особливості мовленнєво-комунікативної взаємодії з малюками в розвивальному середовищі груп раннього віку....	77

2.2.2. Особливості художньо-естетичного розвитку дітей третього року життя (В. Рагозіна).....	89
2.2.3. Дослідження сформованості рухових відчуттів та сприймань у дітей третього року життя в умовах закладу дошкільної освіти (С. Васильєва).....	98
2.3. Дидактико-методичне забезпечення розвитку й виховання дітей раннього віку (Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Рагозіна).....	118

III. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В ЗДО РІЗНИХ ТИПІВ.....

3.1. Моделювання освітнього процесу в групах раннього віку.....	125
3.2. Принципи організації виховного процесу в групах раннього віку.....	143
3.3. Освітнє середовище як засіб особистісного розвитку дітей раннього віку. Зміна позицій вихователя груп раннього віку в організації стимульного середовища (Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Рагозіна).....	147
3.4. Дидактико-методичний супровід освітньої діяльності в групах раннього віку (Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Рагозіна)....	158
3.5. Ефективні технології раннього розвитку дітей.....	177
3.5.1. Позитивна випереджувальна оцінка як метод формування доброзичливих стосунків у дітей раннього віку.....	117
3.5.2. Технологія стимулювання активного мовлення дітей третього року життя (Н. Гавриш).....	187
3.5.3. Технологія осмисленого здійснення рухів дітьми третього року життя (С. Васильєва).....	193
3.5.4. Технологія педагогічного супроводу художньо-естетичного розвитку дитини раннього віку в умовах освітнього процесу в ЗДО (В. Рагозіна).....	198
ВИСНОВКИ.....	213
ДОДАТКИ.....	216

ПЕРЕДМОВА

Останнім часом у науковому й освітньому просторі України, як і в світовому науковому дискурсі, проблематика раннього розвитку все частіше стає предметом активного обговорення, і не лише обговорення, а навіть окремих дій: розробляють концепції, започатковують експериментально-дослідну роботу в групах раннього віку, захищають дисертаційні дослідження з проблем раннього дитинства, зростає кількість дошкільних закладів з різноманітними освітніми послугами для батьків і дітей раннього віку. Увага до вивчення й розробки проблем вивчення раннього дитинства зумовлена тим, що саме цей період є вирішальним у найбільш інтенсивному розвитку всього організму дитини, що в подальшому є визначальним у психічному й моральному становленні особистості людини.

У психолого-педагогічній літературі ранній вік висвітлено як своєрідний період у розвитку людини, в якому діти оволодівають культурно-фіксованими способами користування предметами й мовленням, що зумовлює необхідність взаємодії з іншими людьми й спілкування. Ранній вік є унікальним, стратегічно важливим для всього подальшого розумового, фізичного, мовленнєвого й емоційного розвитку дитини, найсприятливішим періодом формування багатьох психічних функцій.

Сучасний етап розвитку різних галузей педагогічної й психологічної науки і практики характеризується об'єднанням наукових пошуків у напрямі поглибленого вивчення дітей

Список джерел

1. Бабушкина Т. (2013). Что хранится в карманах детства. СПб : Речь.
2. Божович Л. (2008). Личность и ее формирование в детском возрасте. СПб : Питер.
3. Запорожец А. (1986). Психическое развитие ребенка. Избр. психол. труды. Москва : Педагогика.
4. Выготский Л. С. (1991). Педагогическая психология. Москва : Педагогика.
5. Гавриш Н. В., Рагозіна В. В., Васильєва С. А. (2020). Про результати вивчення освітнього середовища у групах раннього віку закладів дошкільної освіти. The 2nd International scientific and practical conference «Innovative development of science and education» (April 26–28, 2020). ISGT Publishing House, Athens, Greece.

3.5. Ефективні технології раннього розвитку дітей

3.5.1. Позитивна випереджувальна оцінка як метод формування доброзичливих стосунків у дітей раннього віку (Т. Пономаренко)

Доведено, що особистістю дитина не народжується, нею вона стає (О. Леонт'єв). Формування особистості дитини починається з перших років її життя (Кононко О., 2006), і не лише завдяки вихованню та навчанню дорослих, а й у результаті власної роботи над собою.

Уже з раннього віку відбувається особистісне зростання дитини, актуалізується процес її становлення, в якому вона бере на себе посилену відповідальність за свої вчинки, діяльність, поведінку, намагається досягти доступних цілей, самостійно розв'язувати елементарні життєві завдання. У неї є певні «дитячі» ідеали, до яких вона прагне, виникають найпростіші життєві плани, видно спроби їх реалізувати. «Ця істота амбітна, генерується із середини (а не лише зовнішніми спонуканнями), домагається різноманітності буття, нових вражень, не уникає ризикованих ситуацій» (Кононко О, 2006; с. 3).

У період раннього віку дитина починає оволодівати основами соціально-моральної компетентності: орієнтуватися в суспільстві, розуміти іншу людину, її настрій, потреби, особливості поведінки, вчиться поважати, допомагати, поступатися, турбуватися про інших, обирати відповідні ситуації спілкування та спільної діяльності, наслідувати дорослих, активно спілкуватися з дітьми, гратися разом, проявляти самостійність, людяність, самолюбність, спостережливість, відповідальність, справедливість, самовладання, креативність тощо, дотримуватися соціальних вимог, прагнути визнання власних чеснот

людьми, усвідомлювати свої моральні якості («Розвиваємо, навчаємо, виховуємо дитину раннього віку», 2013).

Уже на третьому році життя малюки починають порівнювати себе з іншими людьми, у результаті чого в них поступово з'являється певна самооцінка, прагнення відповідати вимогам дорослих. Формується почуття гордості, сорому, елементарні рівні домагань. Одним зі свідчень розвитку свідомості упродовж третього року життя є позитивно забарвлене твердження про себе: «Я гарний!», позитивне ставлення до похвали дорослого, намагання самостійно повторити позитивну дію, прагнення до активних самостійних дій. У дитини розвивається здатність розуміти емоційний стан іншої людини. Вона виявляє свідоме прагнення втішити засмучену людину, обняти її, поцілувати, дати їй іграшку або солодощі. Це свідчить про здатність згадувати свої попередні емоції, почуття, діяти відповідно до власного досвіду (Савчин М., 2011).

На третьому році життя відбувається інтенсивний розвиток емоційної сфери малюків. Наявними є прояви емпатії, коли співпереживання й співчуття стають причиною сприяння, результативної емпатійної поведінки (Л. Стрелкова) («Емоційний розвиток дошкільника», 1985). Сутнісним досягненням є прояви соціальної орієнтації як особливої специфічної внутрішньої діяльності, пов'язаної зі сприйняттям іншої людини, її емоційних станів (О. Запорожець, А. Кошелева) («Емоційний розвиток дошкільника», 1985).

Одним з важливих результатів повноцінного розвитку особистості є набування нею соціально-моральної компетентності в сукупності її компонентів (когнітивного, діяльнісного, емоційного). Про наявність соціально-моральної компетентності трирічної дитини в межах її вікових можливостей свідчить розвиток таких форм активності, як емоційна (сприйнятлива до подій, орієнтується в настроях людей, здатна стримувати негативні прояви в присутності сторонніх тощо); соціальна (товариська, чуйна, виявляє інтерес до дорослих та однолітків,

відкрита для контактів, привітна); моральної (орієнтується в елементарних моральних правилах і нормах поведінки, намагається вчиняти правильно, хоче бути приємною) (Кононко, 2006).

Людяність, доброзичливість є базовою рисою, ознакою соціально-моральної компетентності особистості. Реалізуючи завдання соціально-морального розвитку дітей раннього віку, у своєму дослідженні ми приділили увагу такому аспекту становлення зародків означеної компетентності, як формування доброзичливих стосунків у дітей третього року життя в умовах закладу дошкільної освіти, зважаючи на те, що доброзичливість може актуалізуватися в діяльності малюків у таких конкретних формах, як допомагати, поступатися, турбуватися, жаліти, ділитись тощо.

Сучасний процес освіти дітей раннього віку відбувається в різних видах діяльності, у процесі різноманітних форм роботи з дітьми в повсякденному житті. Використовують спеціально організовані заняття, ігри-заняття комбінованого й інтегрованого типу, спеціальні ігрові вправи, ігри-імітації, психологічні етюди, вирішення «проблем іграшок», створення та розв'язання проблемних ситуацій, створення «куточків доброго настрою», складання книжок про кожну дитину, спостереження тощо (Бурковська, 2010).

Водночас проблема формування основ соціально-моральної компетентності в дітей третього року життя є доволі складною, недостатньо дослідженою. У результаті чого педагоги-практики нерідко переносять методіку виховання дітей більш старшого дошкільного віку в освітній процес малюків, що згубно позначається на їхньому розвитку. Науковці наголошують на необхідності методів, які активізують у дитини оптимістичне, радісне самопочуття, гарний настрій, забезпечують можливість діяти самостійно, приймати прості рішення, сприяють розвитку елементарного самооцінювання, упевненості в собі, формуванню вміння бути приємною, виховуванню інтересу та поваги до інших людей (Кононко О.,

2006). Одним із таких методів є педагогічна оцінка. Вона посідає значне місце в соціально-моральному розвитку дитини, особливо раннього віку, унаслідок її емоційності.

Доведено («Емоційний розвиток дошкільника», 1985), що психологічний вплив позитивної оцінки полягає в переживанні дитиною радощів, задоволення, викликаних її зусиллями, старанністю, досягнутими успіхами. Позитивна оцінка сприяє напливу бадьорості, енергійності, віри у власні сили, посилює бажання діяти позитивно, здійснювати соціально схвалювані вчинки, впливає на розвиток емоційної сфери дітей, розвиває почуття власної гідності, волю, формує впевненість в успіху діяльності. Схвалення викликає в дитини почуття емоційного благополуччя, радісного переживання. Засудження ж дорослих, їхнє невдоволення сприяє появі неприємних переживань.

Під впливом різних видів оцінювання (схвалення, подяки, нарікання), проявів поваги або незадоволення дорослої людини в дітей раннього віку формується оцінка власних дій, учинків, рис. Розвиваються почуття, що проявляються у ставленні малюків до певних осіб (прихильність, співчуття, симпатія, антипатія тощо). Саме в цей період і народжується особистість (Смольникова Г., 2018).

При використанні оціночних впливів педагогу необхідно брати до уваги стан дитини, ступінь її адаптації до оцінювання, характер потреб, намірів, інтересів, своєрідність ситуації, в яку потрапляє дитина, її реакцію на оціночний вплив, переживання, тому що реакція на оцінку є одним із показників ступеня її впливу.

Важливою умовою ефективності впливу позитивної оцінки є зважання на вікові та індивідуальні особливості дитини. Діти раннього віку частіше потребують схвалення своїх зусиль та успіхів, вони здатні переживати задоволення від позитивної оцінки дорослого та ніяковість від негативної. Позитивна оцінка дорослого дає нове спрямування переживанням малюка — задоволення дитиною відносить її до категорії гар-

них. Дитина таким чином засвоює уявлення про те, що значить бути хорошою, доброю в кожній конкретній ситуації. Під впливом переживань, викликаних схваленням дорослого, діти можуть змінювати власні наміри, наважуватися на певний соціально схвалюваний вчинок.

Водночас оцінка стає для дитини орієнтиром тільки тоді, коли доросла людина виступає для неї зразком емпатійності й гуманності, встановлює емоційний контакт з дитиною, проявляє готовність прийти на допомогу, проявляє увагу до її переживань. Також необхідна аргументація оціночних впливів, тому що діти сприймають кожний випадок конкретно й оцінюють його з позицій відомих норм моралі.

Вплив педагогічної оцінки на дітей раннього віку важко перебільшити. Оцінку використовують для формування в малюків позитивних вчинків, їх корекції, розвитку моральної свідомості, емоційної сфери. Оцінка є одним із найефективніших методів усунення численних конфліктів, тому що є обов'язковою умовою засвоєння дитиною правил поведінки, умовою набування нею морально цінних звичок.

У педагогіці раннього дитинства особливої уваги потребує використання прямої оцінки як одного з методів виховання первинних рис колективізму в дітей раннього віку. Так, застосування позитивних і негативних оціночних впливів є дієвою умовою формування уявлень дітей про те, як необхідно чинити в процесі спілкування з однолітками. Унаслідок оціночного впливу інформація, яку необхідно засвоїти дітям, та їхні вчинки набувають емоційно-експресивного забарвлення. При цьому важливо розуміти, що пряма оцінка викликає більш ефективний вплив на дітей раннього віку, тоді як для більш старшого віку ефективнішою часто стає непряма оцінка.

Доведено («Емоційний розвиток дошкільника», 1985), що при оціночній стимуляції діти успішно засвоюють етичну інформацію, актуалізація якої відбувається в їхніх реальних вчинках. Висока оцінка дорослим позитивних рис дитини

викликає в неї бажання мати саме ці ознаки, що створює сприятливі внутрішні умови для практичного оволодіння певними властивостями. Спочатку діти, намагаючись задовольнити власні потреби в позитивній оцінці, починають пишатися своїми вміннями та властивостями ще до того часу, коли оволодівають ними достатньою мірою. У зв'язку із цим першочергове значення набуває використання в освітньому процесі, а саме в соціально-моральному вихованні дітей раннього віку, позитивної випереджувальної оцінки.

Доведено, що позитивна випереджувальна оцінка актуалізує пізнавальну функцію, тому що несе в собі етичну інформацію, яку необхідно засвоїти дитині. Вона має й функцію припису, визначаючи подальші дії дитини, а також стимулюючи їх виконання. Приписування успіху в діяльності спонукає до позитивних вчинків. Позитивна випереджувальна оцінка виражає судження педагога про вихованця, тобто має особистісний характер. Педагог, позитивно оцінюючи риси малюка, викликає в нього емоційно-позитивний стан.

Цей вид оцінки може чинити й непрямий вплив на всіх дітей групи, навіть якщо їхню поведінку доросла людина не оцінює. Діти, які сприймають таку оцінку, засвоюють етичну інформацію, яку вона містить. Оцінка також може викликати бажання мати такі риси, притаманні однолітку.

Таким чином, особливості впливу позитивної випереджувальної оцінки на соціально-моральний розвиток дитини дають можливість визначити, що така оцінка є одним з найважливіших педагогічних методів, які зумовлюють ефективний вплив на виховання дітей раннього віку.

Беручи до уваги важливу роль оцінки в соціально-моральному розвитку дитини, зокрема позитивної випереджувальної, ми намагалися проаналізувати особливості використання оціночного впливу педагогів в умовах закладу дошкільної освіти.

Найвні дані свідчать про те, що в практиці діяльності закладів дошкільної освіти, зокрема й у групах дітей раннього

віку, часто використовують негативні оціночні впливи. За результатами наших спостережень, таке переважає характерне для педагогів з авторитарним стилем спілкування з дітьми. При цьому негативні оцінки часто мають пряму жорстку форму, це — погрози, обурення, докори, випереджувальна негативна оцінка тощо.

Оцінюючи дітей, вихователі часто не беруть до уваги їхні індивідуальні особливості. Як правило, оцінюють тих самих дітей. Співвідношення позитивних і негативних оцінювальних впливів часто залежить від емоційного стану вихователя.

На жаль, авторитарний стиль спілкування вихователя з дитиною частіше зустрічається в групах дітей раннього й молодшого дошкільного віку. Так, у групах дітей раннього віку багато уваги приділяють організації дітей, проведенню режимних моментів (одяганню на прогулянку, роздяганню, вкладанню спати тощо). Педагоги вважають, що через недостатній досвід малюків, їхню певну безпорадність, неорганізованість, авторитарні способи спілкування з ними є більш ефективними. Тож у групах таких педагогів домінують негативні оціночні впливи (на відміну від позитивного оцінювання).

Проведені нами спостереження за поведінкою дітей третього року життя засвідчили, що малюки рідко проявляють доброзичливість до однолітків. Та навіть ті рідкі прояви дітьми доброзичливості якщо й помічали педагоги, то часто ніяк не оцінювали.

Відсутність установки на використання позитивної оцінки в освітньому процесі закладу дошкільної освіти підтверджує й анкетування, яке ми провели. Із п'ятдесяти семи вихователів, які працюють у групах дітей раннього віку, тільки шість педагогів вказали, що використовують у своїй роботі позитивну оцінку. При цьому лише одна вихователька повідомила, що використовує такий вид оціночного впливу, як випереджувальна оцінка.

Аналіз педагогічних методів, тобто педагогічних впливів на дітей раннього віку, також засвідчив, що вихователі часто використовують покарання за порушення дітьми правил

поведінки. Форми покарань — різноманітні, їх саджають на стілець окремо від дітей, їм забороняють гратися, що часто викликає в малюків не почуття сорому та покаяння, а страх, сльози, роздратування й негативізм.

Наявність в освітній діяльності вихователів у групах дітей раннього віку авторитарних тенденцій управління дитиною, недооцінка необхідності гуманізації всієї педагогічної роботи, зокрема процесу соціально-морального виховання малюків, зумовили розроблення методики використання позитивної випереджувальної оцінки в процесі формування доброзичливих стосунків у дітей раннього віку як методу, що позитивно впливає на їхнє самопочуття в колективі однолітків, сприяє формуванню почуття власної гідності, впевненості у власних вчинках.

Аналіз результатів спостереження освітнього процесу в групах дітей раннього віку уможлиблює виявлення можливості для організації ситуацій, які сприяють виникненню доброзичливих стосунків між малюками за допомогою оціночних впливів, проте ці можливості педагоги майже не використовують.

Аналіз спостережень за ситуаціями взаємодії (як з проявами доброзичливості, так і недоброзичливості), що стихійно виникають між дітьми, дає можливість виділити методи, які використовують вихователі для їх вирішення. На жаль, доводиться констатувати, що більшість таких ситуацій педагоги найчастіше не помічають, а якщо й помічають, то впливу на дітей після цього часто немає. При цьому ситуації взаємодії часто вирішують недоцільно з педагогічної точки зору або формально.

У процесі кожної спеціально організованої ситуації, як і при вирішенні кожної ситуації, що виникає стихійно, позитивна випереджувальна оцінка сприяє засвоєнню дітьми уявлень про доброзичливі стосунки з однолітками, формуванню досвіду доброзичливих вчинків на засадах актуалізації за-

своєї інформації. При цьому позитивна випереджувальна оцінка сприяє виникненню в дитини почуття гордості за таку, приписвану їй дорослим, часто ще не сформовану рису, як доброзичливість, що зумовлює успішне засвоєння етичної інформації та формування реальних проявів доброзичливості, які набувають позитивного емоційного забарвлення.

Таким чином, позитивну випереджувальну оцінку використовують як метод формування в дітей раннього віку уявлень про доброзичливі стосунки між однолітками, досвід реальних проявів доброзичливості, що відповідають цим уявленням, розвитку емоційної сфери дитини.

Застосування вихователем позитивної випереджувальної оцінки не викликає в маленької дитини почуття протесту, бажання викрити дорослого на неправді, а сприяє подоланню особистісного внутрішнього конфлікту і в результаті цього — появі почуття особистої гідності, гордості. Підказаний дитині конкретний спосіб прояву доброзичливості вона приймає легко й добровільно.

Вихователі впевнюються, що педагогіка з позицій вимог та наказів недоцільна з дітьми раннього віку. Зміна особистої авторитарної позиції, відмова використовувати щодо маленьких дітей типових для деяких практиків вимог, вказівок, покарань, інструкцій, наказів, вправлянь у слухняності тощо, тобто відмова від авторитарного стилю управління дітьми раннього віку уможлиблює досягнення значних успіхів у соціально-моральному розвитку дитини, відчуття задоволення від роботи з найменшими в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

Список джерел

1. Бурковська О. (2010). Цілісний підхід до розвитку і виховання наймолодших. Дошкільне виховання. № 6. Київ : Світич.
2. Гавриш Н. (2018). Знайоме невідоме покоління, або Хто ти, малюку? Вихователь-методист дошкільного закладу. № 10. Київ.
3. Запорожец А. В. (1986). Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста. Психологические исследования. М. : Педагогика.
4. Запорожец А. В. (1985). Эмоциональное развитие дошкольника : пособие для воспитателей детского сада. М. : Просвещение.
5. Кононко О. (2006). Особистісне зростання в ранньому віці: суть та умови сприяння. Дошкільне виховання. № 10. Київ : Світич.
6. Пономаренко Т. О. (2016). Формування доброзичливості в дітей молодшого дошкільного віку. Національна освіта в стратегіях соціокультурного вибору: теорія, методологія, практика : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, 14 квітня 2016 року. Луцьк : Луцький педагогічний коледж.
7. Поніманська Т. І. (2013). Розвиваємо, навчаємо, виховуємо дитину третього року життя : методичний посібник. К. : Слово.
8. Савчин М. В. (2011). Вікова психологія. Навч. посіб. 2-ге вид., доповн. К. : Академвидав.
9. Смольникова Г. (2018). Особливості розвитку психічних процесів у дітей раннього віку. Палітра педагога. № 3. Київ : Світич.

3.5.2. Технологія стимулювання активного мовлення дітей третього року життя

Активне мовлення — найважливіше новоутворення раннього віку, адже з його появою починає формуватися новий тип відносин з довкіллям, а це своєю чергою спричинює перебудову всіх психічних процесів (Виготський, 2005).

Процес міжособистісної взаємодії дорослих і дітей у розвивальному середовищі груп раннього віку має допомогти малюкам реалізувати потребу у спілкуванні в різних формах спільної предметної діяльності. Для появи активного мовлення в дітей важливо не тільки те, щоб педагоги і батьки були націлені на спілкування з дитиною, але й щоб було забезпечено активну позицію дитини в побудові комунікативних контактів.

Постійна участь дорослого в різних формах взаємодії з малюком дає дитині як необхідні еталони, так і необхідний зворотній зв'язок в організованій діяльності. Основним інструментальним забезпеченням цієї взаємодії поступово стає мовлення як основний засіб спілкування.

Спочатку мовленнєві прояви дітей є переважно реактивними, а не ініціативними. Змістом таких мовленнєвих проявів є не смислове значення, а емоції та почуття дитини, вони здебільшого супроводжуються жестами та вигуками. Мовленнєві дії включено в інші діяльності, найчастіше вони є засобом досягнення мети (оволодіння предметом, залучення уваги дорослого до предмета). Саме тому дуже важливою умовою є занурення дитини в різні види предметної діяльності, що є площиною, на якій виникає й розвивається мовленнєва діяльність. Причому важливим є не просто маніпулювання дитиною іграшками та предметами, а так звана мовленнєва подія (термін О. Саприкіної для позначення змістової цілісності